

TİBBİ PEDAQOGİKA-PSIXOLOGİYA

Xatirə Əzizova,
Zülfiyyə Tağıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti

QOCALAR EVİNDƏ TİBBİ PERSONALİNİN PEŞƏ VƏ MƏNƏVİ KEYFİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: qocalar, ürək xəstəlikləri, skleroz, şişlər, banal infeksiyalar

Keywords: elderly, heart disease, sclerosis, tumors, banal infections

Ключевые слова: престарелые, болезнь сердца, склероз, опухоли, банальные инфекции.

*“Yaşlılıq həyatın sonu deyil, tacıdır”
(Andre Repond)*

Səhiyyə sistemi işində qocalar evinin olmasının çox böyük əhəmiyyəti vardır. Bu elə bir müəssisədir ki, burada yaşının ahıl vaxtlarında sağlamlığını, ailəsinə, övlad nəvazişini itirmiş insanlar hərtərəfli qayğı ilə əhatə olunurlar. Müxtəlif tipli qocalar evləri vardır ki, burada somatik xəstəlikləri olanlar, psixi cəhətdən problem yaşayanlar məskunlaşırlar. Burada həmçinin oliqofreniyadan əziyyət çəkən cavan insanlar, yeniyetmələr də yaşayırlar.

İnsanlar yaşlandıqca həyat enerjilərinin azalması onların emosional həyatlarına da təsir edir. Çox emosional, şən həyat tərzini keçirən insanların yaşlarının üstünə yaş gəldikcə daha “sakit” və ətrafa qarşı daha laqeyd olmağa başlayırlar. Onların maraq dairəsi daralır, sevgi göstərdikləri insanların sayı azalmağa başlayır. Bəzən bu hallar daha kəskin şəkildə özünü biruzə verir ki, bu zaman ətraf mühitə maraq tamamilə itir, əhval-ruhiyyə çox dəyişkən olur. Səbəbsiz narahatlıq, qorxu halları olur və psixi durumun çökməsi baş verir. Onlar “uşaqlaşır” [4]. Ətraf mühitdən ana qayğısı və diqqət umurlar. Sadaladığımız bütün bu hallar yaşlı insanların yeni mühitə – qocalar evinə adaptasiya olunmağa, yeni insanlarla, yeni şərtlərdə yaşamağa mane olur.

Qocalıqda tənha qalmaq çox ağır hissdır. Ailənin gənc üzvləri sərbəst həyata atılaraq ailədən uzaqlaşır, əzizlər və dostlar yavaş-yavaş həyatdan köçürlər və insan ahıl yaşlarında təkliklə üzləşir. Bəzi insanlar bu vəziyyətdə öz vaxtlarını keçirmək üçün məşğuliyyətlər tapır, yeni kollektivlərə uyğunlaşır öz vaxtlarını səmərəli keçirirlər.

Patoloji qocalıqda isə yuxarıda sadaladığımız bütün hallar patoloji xarakter alır. Efqosentrizm əlamətləri başlayır, şəxsiyyətin dəyişməsi, emosional atrofiya, mənəvi düşkünlük, demensiya halına düşürlər. Bəzən yaddaşın kəskin pozulması, xüsusi ilə yadda saxlamaq qabiliyyətinin itirilməsi baş verir. Əvvəllər keçmiş hadisələri yada salmaq mümkün olur, yeni hadisələr isə tezliklə yaddaşdan silinir və

onun yerini sərbədsiz fantaziyalar tutur. Bütün bu əlamətlərin fonunda gecə orientasiyaları pozulur. Yanaşı gedən başqa fiziki xəstəliklər (ürək xəstəlikləri, skleroz, şişlər, banal infeksiyalar) yaşlı insanların vəziyyətini daha da ağırlaşdırır. Bütün bu xəstəliklər psixi sarsıntılarla yanaşı insanda narahatlıq, təlaş və dekompensasiya halları yaradır. Bəzən ahıl insanların gecə delireyaları baş verir ki, onlar gündüzlər çox sakit həyat tərzini keçirdikləri halda, gecələr çox narahat olurlar, yatmırlar, palatada gəzişirlər, əşyaların yerini dəyişirlər, qonşularla mübahisə edirlər [4]. Səhər isə hər şeyi unudurlar. Nəticədə bu emosional gərginlik beyin qan dövranının pozulmasına səbəb olur, nitq pozğunluqları baş verir, kiçik epileptik tutmalar başlayır. Bu yaşda əhval ruhiyyənin pozulması depressiv vəziyyətlərin, ipoxondriyaların əmələ gəlməsinə səbəb olur. Belə xəstələr özlərini günahkar, zəif, qərarlı hiss edirlər. Bəzilərdə sayıqlama halları da olur [3]. Məsələn, onlara elə gəlir ki, onların adına göndərilmiş məktublara, pullara, qiymətli əşyalara kimsə tərəfindən mənimsənilir.

Müxtəlif müəlliflər ahıl yaşlarında psixi vəziyyətlərin olmasının səbəblərini müxtəlif cür izah edirlər. Buna səbəb kimi cavan yaşlarda keçirdikləri somatik vəziyyətlər, sinir sisteminin orqanik dəyişikliklərini, psixi, bioloji və sosial faktorları, ən başlıcası isə şəxsiyyətin əsas əlamətlərini göstərir. Bu vəziyyətdə insanların mənəvi və fiziki sağlamlıqlarını qorumaq üçün onlara sakit, rahat, problemsiz ailə modelini qurmaq lazımdır [3]. Yaşlıların sağlamlığı çox hallarda ətraf mühitə onlara münasibətindən, onları olduqları kimi qəbul edilə bilməmələrindən, hörmətdən ən əsası isə onlara sonsuz sevgidən asılıdır. O ailələrdə ki, qocalara sonsuz bağlılıq hissi var, o ailələr ki, qocaları itirmək qorxusu ilə daima həkimə müraciət edirlər, o ailədə olan qocaların vəziyyətləri daima yaxşılaşmağa doğru gedər. Çox təəssüf ki, elə ailələr də var ki, qocalardan qurtulmaq üçün müxtəlif bəhanələr gətirirlər, onların psixi durumlarının ağır olduğunu söyləyirlər. Məlumdur ki, bu şəraitdə qocaların vəziyyəti daha da ağırlaşar və belə ailə ilə yaşamaqdansa qocalar evinə köçmək daha məqsədə uyğun olur. Qocalarda baş verən bütün bu xarakter dəyişikliklərin olması qocalar evində işləyən rəhbər işçilərin, tibb personalının, bir sözlə, bütün kollektivin işinin o qədər də yüngül olmamasına dəlalət edir. Yəni, onlar bir çox problem və çətinliklərlə üzləşməli olurlar ona görə hər bir sakinə fərdi yanaşmaq lazım olur. Hər bir şəxsiyyətə hörmət, qayğıkeş münasibət onların işinin əsasını təşkil edir.

Yaşlılarda psixi gərginliyə səbəb olan hallardan biri də nəcisi və sidiyi saxlaya bilməmələridir. Bu cür hallar qocalarda təkə fiziki deyil, həm də mənəvi sarsıntıya səbəb olur. Bu hallarda qocalarla münasibətdə personaldan çox böyük taktika tələb olunur.

Gecə delireyaları xüsusi müalicə tələb edən bir vəziyyətdir. Lakin bəzən personalın təklif etdiyi 1 stəkan iltq süd, çay, xoş sözlər, əzizləmələr, verilən dərmanlardan daha güclü təsir edir. Uzun müddət verilən sakitləşdirici dərmanlar xəstələrin hərəkəti sistemlərinə mənfi təsir göstərir. Hərəkəti pozğunluqlar qocaların yıxılaraq ağır formalı sümük sınıqlarının əmələ gəlməsinə səbəb olur ki, onlar bu vəziyyətdə uzun müddət yataqda qalmalı olurlar. Ona görə psixotrop dərmanların təyin olunmasında çox diqqətli olmaq lazımdır. Qocalıq psixogigiyenası dedikdə, ilk növbədə yaşlılara yaradılan sakit mühit, bu yaşda da onların iş fəaliyyətlərinin davam etdirmək üçün yaradılacaq şərait başa düşülməlidir. Hətta pensiya dövrü yaxınlaşdıqda onlarla psixi hazırlıq keçirilməlidir ki, yaşlılar bu vaxtın çatmasına

hazır olsunlar. Psixoterapevtlər yaşlılarla şəxsi məşğələlər keçməlidir çünki şəxsi kontakt, sevgi və qayğı olmadan belə insanlara sözün yaxşı mənasında təsir göstərmək mümkün deyil.

Əslində psixoterapevtlər xəstə ilə kontaktda özlərini valideyin roluna qoyurlar. Lakin yaşlı insanlarla kontaktda girdikdə özlərini onların uşaqları kimi aparırlar. Çünki yaşlı insanlarda şəxsiyyətin deqrodasiyası və infantilizm əlamətləri olur. Həkimin özünü uşaq roluna qoyması yaşlı insanlarda sadaladığımız əlamətlərin üzə çıxmasının qarşısını alır. Çünki belə insanlar özlərini tam uşaq kimi hiss edir, böyüklərin köməyini, dəstəyini gözləyirlər. Əksər vaxtlarda qrup şəklində psixoterapiya məşğələləri aparılıb.

Qocalar evində yaradılan rahat şərait, əla qidalanma, gün ərzində bir neçə dəfə açıq havada gəzinti və asudə vaxtın səmərəli keçirilməsi yaşlıların uzun ömür yaşamalarını təmin edir.

Bu müəssisədə ən vacib problemlərdən biri ora daxil olan şəxslərin yeni mühitə adaptasiyası, yeni şəraitə uyğunlaşması bir sözlə, yeni insanlar arasında mövqeyidir. Yeni daxil olanların dost münasibətinə çox böyük ehtiyacları olur. Bu müəssisədə onların təkə fiziki yox, həm də mənəvi yerləri məlum olmalıdır. Belə müəssisələrin əksəriyyətində yeni daxil olanlarla xüsusi işlər aparılır: onların yeni mühitə, şəraitə adaptasiya olunmasına kömək edilir. Yaşlı insanlarda bu o qədər də asan olmur. Yeni şərtlər belə insanların psixikasına böyük təsir göstərir [4]. Ev şəraitindən, ailədən belə böyük bir kollektivə düşmək və razılaşmaq ki, bura artıq sizin ailənizdir - məlumdur ki, çox çətinidir. Onları həmişə narahat edən bir fikir olur: "Gör mən kim idim, axırım nə oldu", "Mən hansı ailədən gəlib hara düşdüm".

Qocalar evi – kollektivdir. Bunu, daxilində sülh və harmoniya hökm sürən böyük bir ailəyə bənzətmək olar. Bəzən bu harmoniya müəyyən xəstələrin davranış səhvi ucubantında pozulur. Lakin, bu disharmoniya təkə xəstələrin deyil, burada işləyən personalın, rəhbərliyin psixoloji təcrübəsizliyi üzündən də baş verə bilər. Buradakı çəkişmələr əsasən yaşlılarla cavanlar arasında baş verir. Çünki səsküyü sevən aktiv cavanlar sakitlikdə rahatlıq tapan qocaları çətin başa düşürlər. Bəzən ağıl zəifliyindən əziyyət çəkənlərlə tibb bacıları arasında konfliktlər yaşanır. Əksər vaxtlarda konfliktlər emosional, sevgi və seksual zəmində yaranır. Bunun hər bir sakininin fərdi xüsusiyyətləri: onların aqressivliyi, vasvasılığı, küsəyənliyi, dəyişkənliyi sadaladığımız konfliktlərin daha da kəskinləşməsinə səbəb olur. Bu vəziyyətdən çıxış yolları müxtəlifdir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz "problemlilik" xəstələr bütün qocalar evlərində olur [2]. Belə hallarda onlarla müxtəlif söhbətlər aparılır amma onların psixiatrik şöbələrə köçürülməsindən söhbət belə gedə bilməz, baxmayaraq ki, bəzən onlar arasında belə problemləri olanlar da olur. Ən yaxşı halda onları başqa qocalar evinə köçürürlər ki, burada hər şeyi yenidən başlayırlar və çox hallarda yaşamış acınacaqlı vəziyyətlər təkrar olunmur.

Məlumdur ki, bəzi yaşlı insanlarda müxtəlif əşyaların toplanmasına böyük maraq olur. Onlar dolablarda, yastıqlarının altında müxtəlif əski parçaları, qəzetlər, daş qırıqları, şəkillər keçmişə xatırladan əşyalar gizlədirlər. Bunun səbəbini soruşduqda müxtəlif izahatlar verirlər, məsələn quru çörək yığan qarı aclıqdan qorxduğunu səbəb kimi göstərmişdir. Belə insanların bu xüsusiyyətləri onlarla yaşayan digər insanları narahat edir. Bəzi sakinlərin ev heyvanları saxlamağa çox

böyük maraqları olur. Bunun əksinə olaraq bir hissə kontingent bu müəssisədə ev heyvanlarının saxlanılmasını gigiyenik cəhətdən uyğun saymayaraq etiraz edirlər [1]. Bunun nəticəsində bir-biri ilə müharibə aparən iki "cəbhə" yaranır – heyvanların dostu və düşmənləri. Bütün bu kəskin vəziyyətləri sakitləşdirən, konfliktləri həll edən qocalar evinin rəhbərliyi, işçi personalı, tibb bacıları, texniki işçiləri bütün gün ərzində hər bir xəstə ilə fərdi iş aparmalıdırlar. Bu münasibətlər düzgün qurularsa, həmin müəssisədə heç bir həllini tapmayan problem qalmır. Belə ki, personalın böyük profesional taktikası qocalar arasında müxtəlif patoloji ideyaların yayılmasının, narazılıqların, qısqançlıq zəmində baş verən müxtəlif "sevgi" macəralarının, qeybət və söz gəzdirmələrin qarşısını alır.

Ətraf mühitin, cəmiyyətin bu qocalara olan qayğıkeş münasibəti onların bu kollektivdə uzun illər sağlam və problemsiz yaşamalarına çox müsbət təsir göstərir [2]. Qocaların asudə vaxtlarının səmərəli keçirilməsi üçün müəssisədə hər cür şərait yaradılır. İnternet şəbəkəsinin olması, televiziya, radio, müxtəlif kinofilmlərin göstərilməsi, aktyorları qocalardan ibarət olan səhnələrin qurulması onların buradakı həyatlarını daha da maraqlı edir. Əmək terapiyası qocaların gün ərzində ən çox sevdikləri məşğuliyyət olur. Belə ki, onlar mətbəxdə, kənd təsərrüfatı, bağçılıq işlərində, mal-qara bəslənməsində, ev işlərində, tikiş və əl işlərində, həyatı sahənin təmizlənməsində yaxından iştirak edirlər. Belə əmək terapiyası onlar üçün çox əhəmiyyətli və qiymətli dir.

İstər qocalar evində, istərsə də ailədə qocalara göstərilən qayğı və diqqət bir daha sübut etməlidir ki, qocalıq ömrün sonu yox, tacıdır.

Ədəbiyyat

1. Конечный Р., Боухал М. Психология в медицине. Прага: Авиценум, 1983.
2. Урванцев Л.П. Психология соматического больного. Ярославль: Институт «Открытое общество», 2000.
3. Урьяев В.А. Социальная психология личности. Ярославль: 2005.
4. Харди И. Врач, сестра, больной. Психология работы с больными. Будапешт: Издательство академии наук Венгрии, 1988.

Summary

Professional and Moral Qualities of Medical Staff at Nursing Home

This article deals with characteristic features and psychological tension among the old-aged people. The elderly people need to adapt to new conditions in which they are surrounded with the people of different qualities. The careful attitude of the society and environment towards the elderly people, positively influences on their long and healthy life in this collective.

Резюме

Профессиональные и моральные качества медицинского персонала дома для престарелых.

Данная статья рассказывает о характерных изменениях, психических напряжениях, которым подвергаются пожилые люди. Пожилые люди нуждаются в адаптации в новую среду, а также в дружеских и заботливых отношениях. Заботливое отношение общества и окружающей среды к пожилым людям, позитивно влияет на их долгую и здоровую продолжительность жизни в этом коллективе.